

Właściwą treść tomu stanowi przedruk mniej znanych prac Calasso. Przypomniano więc drobne rozprawy i artykuły publikowane w periodykach prowincjonalnych lub np. opracowania haseł dla encyklopedii. Artykuły ułożono nie chronologicznie, lecz problemowo: a więc najpierw publikacje dotyczące ogólnie *ius commune* i jego znaczenia w Europie, encyklopedyczne wiadomości o *ius commune*, a następnie już merytoryczne studia o instytucjach tego prawa (np. *Ius publicum e ius privatum nel diritto comune classico*, s. 59 i n.). Odrębną grupę stanowią prace na temat średniowiecznego prawa włoskiego (nie tylko powszechnego, ale i innych praw stosowanych w średniowiecznej Italii), np. artykuł pt. *Origini italiane della formula „Rex in regno suo est imperator”*, s. 113, i n., wreszcie ostatnie prace: *Accertamento negoziale e processuale di diritti nell'alto Medio Evo*, s. 172 i n. oraz obszerny referat wygłoszony na kongresie w Spoleto w 1961 r. pt. *Il problema istituzionale dell'ordinamento barbarico in Italia*, s. 207 i n.

Niemalą grupę stanowią prace poświęcone Italii południowej, tamtejszym miastom i ich statutom (*La città nell'Italia meridionale dal sec. IX al XI*; *La città nell'Italia meridionale durante l'età normanna*; *La dottrina degli statuti per l'Italia meridionale*; *Studi sul commento ai „Tress libri” di Luca da Penna. La nascita e i metodii dell'opera*, s. 235 - 369. W końcowej części tomu zebrano nekrologii i recenzje, które wyszły spod pióra Calasso.

Tom IX ASD udostępnia więc szerszemu kręgowi czytelników mniejsze prace uczonego, znanego przede wszystkim jako autora monografii i obszernych podręczników historii prawa włoskiego.

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Rassegna degli Archivi di Stato, rocznik XXVII, n. 1 - 3, Rzym 1967, ss. 600 i rocznik XXVIII, n. 1, Rzym 1968, ss. 286.

Już od 28 lat ukazuje się w Rzymie staraniem dyrekcji włoskich archiwów państwowych kwartalnik poświęcony problemom archiwistyki i historii. Początkowo wychodził on pod nazwą „Notizie degli Archivi di Stato”. Obecna nazwa („Rassegna degli Archivi”) jest wyrazem zmiany profilu pisma. Redakcja stara się bowiem przekształcić biuletyn dyrekcji archiwów w czasopismo publikujące także rozprawy naukowe i materiały, które mogą interesować nie tylko archiwistów, ale historyków, prawników i w ogóle humanistów. Pismo to publikuje też niejednokrotnie teksty rękopisów znajdujących się we włoskich archiwach.

W omawianych rocznikach opublikowano np. dokumenty archiwalne dotyczące życia gospodarczego Włoch środkowych na przełomie XVIII i XIX w. (wyniki ankiety zarządzanej przez Napoleona w Umbrii i w Lacjum w 1809 - 1810 r., opublikowane przez Renzo De Filice, *Rassegna* 1968, n. 1, s. 69 - 101), drobne teksty statutowe (statut Trevenzuolo z 1217 r.) i in.

Z rozpraw ogłoszonych w ostatnich numerach *Rassegna* trzeba przede wszystkim zwrócić uwagę na obszerny artykuł Giangiacomo Musso (Uniw. w Genui) o działalności stowarzyszeń i spółek genueńskich w Bizancjum po r. 1453, oparty na dokładnej kwerendzie archiwalnej (*Nuovi documenti dell'Archivio di Stato di Genova sui Genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento*, *Rassegna* 1967, n. 2 - 3, s. 443 - 495). Pozostałe prace, których dokładne omówienie nie byłoby tu celowe ze względu na ich czysto historyczny lub archiwistyczny charakter, dotyczą przede wszystkim metodologii archiwistyki i innych zagadnień ogólnych (np. Vito Tirelli, *Tendenze storiografiche medievistiche attuali e prospettive archivistiche*, *Rass.* 1967, n. 2 - 3, s. 291 - 329; Antonio Allocati, *Rapporti tra storiografia e archivi nello studio dell'età moderna*, *ibid.*, s. 330 - 354; Claudio Pavone, *La storiografia*

sull'Italia postunitaria e gli archivi nel secondo dopoguerra, ibid. s. 356 - 409; Alessandro Pratesi, *Archivi e studi di paleografia e diplomatica*, ibid., s. 430 - 442) lub historii archiwów (np. artykuł Anny Marii Corbo, *Martino V, Eugenio IV e la ricostituzione dell' archivio papale dopo Costanza*, *Rassegna* 1968, nr 1, s. 43 - 65).

Bogaty dział recenzji daje przegląd najnowszych publikacji wielu krajów o tematyce także historyczno-prawnej.

Pismo posiada piękną szatę graficzną. Na uwagę zasługują też dobre pomysły redakcyjne: obcojęzyczne streszczenia wszystkich rozpraw są bardzo krótkie, ale za to publikowane w czterech językach każde (w języku francuskim, angielskim, niemieckim i hiszpańskim), co zapewnia szeroką popularyzację treści każdego tomu. Następnie, zręcznym posunięciem jest grupowanie nowości zagranicznych (tak z działu kroniki, jak i recenzji) w osobną część tomu (rocznika), nazwaną „notatnikiem zagranicznym”. Tutaj znajdujemy m. in. interesujące informacje o działalności amerykańskiego ośrodka koordynacji kopiowania rękopisów zagranicznych (Center of Coordination of Foreign Manuscript Copying), zorganizowanego przy Bibliotece Kongresu w Waszyngtonie i wydającego od wiosny 1967 specjalny biuletyn (News from the Center) (por. *Rass.* 1968/1, s. 245).

IRENA MALINOWSKA-KWIATKOWSKA (Kraków)

Albert Vermeesch; *Essai sur les origines et la signification de la commune dans le nord de la France (XI-e et XII-e ss.)*, Heule, UGA, 1968, ss. 197. Etudes présentées à la Commission Internationale pour l'Histoire des Assemblés d'Etats vol. XXX.

W literaturze brak dotąd zgody na temat istoty oraz genezy komun. Jedni (Petit-Dutaillis), kładą nacisk na zaprzysiężony związek mieszczan, drudzy (Luchaire) na działalność komun jako kolektywnego seniora, inni wreszcie (Pirenne, Giry) nie widzą istotnych różnic między komunami, a innymi wolnymi miastami. Odosobnionymi pozostały też próby szukania genezy komun wcześniej niż moment przyznania im przywileju przez seniora (związki diecezjalne).

Autor pracy, młody historyk belgijski, na podstawie analizy obszernego materiału źródłowego oraz literatury doszedł do wniosku, że termin „komuna” używany był na określenie zarówno związków tworzonych w diecezjach, jak i poszczególnych miastach, zmierzających do utrzymania pokoju, a więc zapewnienia mieszkańcom ochrony, porządku, oraz należytego wymiaru sprawiedliwości. W tym charakterze musiały komuny opierać swe istnienie na wzajemnej przysiędze uczestników, tworzyć własne normy regulujące zachowanie członków, posiadać wyłoniony przez siebie organ wykonawczy i sądowniczy. Specyficznym rysem komun miejskich, współistniejących niekiedy z diecezjalnymi, ma być zdaniem autora to, że gwarantem ich istnienia był uzbrojony lud. Walka o coraz to nowe przywileje oraz emancypację spod władzy feudała-seniora, zjawisko typowe dla XII w., nie stanowiła czynnika konstytutywnego dla ruchu komunalnego. Znane są przypadki współzycia komun miejskich i ich feudalnej zwierzchności, sytuacja znikająca w XII stuleciu.

S. R.

L. V. Čerepnin, *Russkaja Pravda i novgorodskie berestjanyje gramoty*, *Voprosy istorii* 1969, nr 2, s. 57 - 72.

Poważną trudność w badaniach nad historią prawa Rusi kijowskiej stanowi brak źródeł ukazujących praktykę prawną XI - XIII wieku. Artykuł L. V. Če-